

Kocatepe İslami İlimler Dergisi
Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 6 • sayı/issue • (Aralık/December): 499-513

**Kültürel Miras ile Uyuşturucu Madde Tartışmaları
Arasında Ayahuasca**

Ayahuasca Between Cultural Heritage and Drug Debate

Nadide ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Anabilim Dalı

Asst. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University Faculty of Theology
Department of History of Religions

Erzincan/Türkiye

✉ nadide.sahin@erzincan.edu.tr orcid.org/0000-0001-8986-3686

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 11.12.2023

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2023

Atıf: Şahin, Nadide. "Kültürel Miras ile Uyuşturucu Madde Tartışmaları Arasında Ayahuasca". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 6/2 (Aralık 2023), 499-513. <https://doi.org/10.52637/kiid.1355099>

Cite as: Şahin, Nadide. "Ayahuasca Between Cultural Heritage and Drug Debate". *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 6/2 (December 2023), 499-513. <https://doi.org/10.52637/kiid.1355099>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid>• kiid@aku.edu.tr

© Nadide ŞAHİN | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Kültürel Miras ile Uyuşturucu Madde Tartışmaları Arasında Ayahuasca

Öz

Ayahuasca geleneksel olarak Amazon havzasındaki yerli topluluklar tarafından manevî, tıbbî ve şamanik amaçlarla yüzyıllardır kullanılan psikoaktif bir içecektir. Ayahuasca kelimesi tipik olarak hem bitkinin kendisine (*Banisteriopsis caapi*) hem de diğer bitkilerle birleştirildiğinde elde edilen ve genellikle psikedelik bileşik DMT (dimetiltriptamin) içeren içeceği ifade etmektedir. Ayahuasca'daki ana bileşen harmin ve diğer MAO inhibitörlerini kapsayan *Banisteriopsis caapi* asmasıdır. Bu inhibitörler DMT'nin ağızdan alındığında emilmesini ve aktif olmasını sağlamaktadır. DMT çeşitli bitkilerde ve hatta insan vücudunda küçük miktarlarda bulunan güçlü bir halüsinojenik bileşiktir. DMT, ayahuasca asmasından elde edilen MAO inhibitörleri ile birleştiğinde aktif hale gelmekte ve genellikle derin iç gözlemsel, manevî/ruhsal ve bazen zorlayıcı olarak tanımlanan yoğun vizyoner deneyimler üretmektedir. Bu yönüyle yerli halklar ayahuasca'nın ruhlar dünyasıyla ve atalarının ruhlarıyla iletişim kurmalarına, manevî iç görü kazanmalarına olanak tanıyan güçlü bir araç olduğuna inanmaktadır. Genellikle manevî alemde rehberlik, bilgelik, kehanet ve şifa edinme amaçlı kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra ayahuasca ritüelleri insanları bir araya getiren toplumsal etkinliklerdir. Deneyimlerini paylaştıkça, birbirlerini destekledikçe ve şamanların bilgeliğinden faydalandıkça katılımcıların topluluk içindeki bağları güçlenmektedir. Törenler ayrıca kültürel geleneklerin ve öğretilerin genç nesillere aktarılmasına da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla ayahuasca yerli kimliğinin korunmasına hizmet eden bir vasıta olarak nitelendirilmektedir. Tüm bu yönleriyle ayahuasca Amazon Havzası'ndaki yerli toplumların yapısına girift bir şekilde dokunmuş kültürel miras simgesi olarak görülmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde başta Amazon kauçuk patlaması olmak üzere birtakım olaylar ayahuasca kullanımının yerel/kültürel sınırları dışına çıkmasına neden olmuştur. Kauçuk işçilerinin evlerine dönüşlerinden bir müddet sonra da bölgedeki kentlerde senkretik ayahuasca inançları ortaya çıkmaya başlamıştır. 20. yüzyıla geldiğimizde ise Yerli gelenekleriyle Batılı uygulamalar arasındaki kültürel alışverişi kolaylaştıran küreselleşmenin etkisiyle senkretik ayahuasca inançları Amerika, Avrupa ve hatta Asya'nın birçok ülkesinde tezahür etmeye başlamıştır. Senkretik ayahuasca kiliselerinin yanı sıra vizyonlar aracılığıyla derin deneyimler ve iç görüler uyandırma konusundaki rolü nedeniyle maneviyat ve bilinç keşfinin alternatif biçimlerini arayan insanlar tarafından da ayahuasca kullanımına günümüzde oldukça rağbet gösterilmektedir. Bu noktada önemli bir husus gittikçe artan popülaritesiyle birlikte ayahuasca kullanımının uluslararasılaşması onu uyuşturucu yasaları ile karşı karşıya getiren bir dizi problem de ortaya çıkarmıştır. Nitekim ayahuasca günümüz modern yasal çerçeveleri bağlamında içerdiği halüsinojenik bileşik DMT'nin (dimetiltriptamin) varlığından dolayı narkotik maddeler başlığında da değerlendirilmektedir. Bu ikili durum ayahuasca'nın ağırlıklı olarak kültürel bir miras olarak mı yoksa narkotik bir uyuşturucu olarak mı sınıflandırılması gerektiğine dair sorgu ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tartışmanın bir tarafında yer alan devletlere göre uluslararası sözleşmeler gereği bu bitki narkotik kapsamında değerlendirilerek kullanımı dünya çapında yasaklanmalı veya kısıtlanmalıdır. Öte yandan antropologlara göre ise ayahuasca uyuşturucu bir madde olarak değil kültürel bir miras nazarıyla değerlendirilmeli ve buna dayalı bir muameleye tabi tutulmalıdır. Burada uyuşturucu kontrolünün savunucuları yasa dışı narkotikleri engellemeyi amaçlayan uluslararası anlaşmalara bağlı kalma zorunluluğunun altını çizirken; kültürel mirasın savunucuları yerel hak ve gelenekleri korumanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışma ile kültürel miras ve narkotik sınıflandırma arasında karmaşık bir kavşakta bulunan ayahuasca hakkındaki bu tartışmalar uluslararası ilaç sözleşmeleri ile bunlara karşı çeşitli eleştiriler yönelten antropologların görüşleri çerçevesinde ele alıp incelenmiştir. Bu çerçevede araştırmamızda öncelikle ayahuasca'nın yerel/kültürel sınırları dışına çıkış süreci ile ilgili kısaca bilgi verilmiştir. Ardından uluslararası uyuşturucu madde kullanımı yasaları ile ayahuasca üzerinde uzmanlaşmış antropologların fikirleri çerçevesinde bu bitkinin kullanımı etrafında

şekillenen tartışmalar ele alınarak değerlendirilmiştir. Netice itibariyle meselenin çözümünün bu ikili sınıflandırmanın çok ötesine uzandığı, disiplinler arası kapsayıcı ve işbirlikçi diyaloglar vasıtasıyla modern kaygıları gideren ancak kutsala ve insanın anlam arayışına da saygı gösteren bir sentez oluşturma ihtiyacı görülmüştür. Ayahuasca kullanımının ülkemiz dahil olmak üzere dünya çapında gittikçe artan popüleritesine karşın konu hakkındaki tartışmalarla ilgili yeterli sayıda ve derinlikte çalışma bulunmaması bizi bu araştırmaya yönlendiren en önemli etkidir. Dolayısıyla bu çalışma ile alanımızın literatürüne önemli bir katkıda bulunmayı ummaktayız.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Şamanizm, Yerli İnanışları, Ayahuasca, Halüsinojenik bitkiler.

Ayahuasca Between Cultural Heritage and Drug Debate

Abstract

Ayahuasca is a psychoactive brew that has traditionally been used for centuries by indigenous communities in the Amazon basin for spiritual, medicinal, and shamanic purposes. The word ayahuasca typically refers to both the plant itself (*Banisteriopsis caapi*) and the beverage obtained when combined with other herbs, often containing the psychedelic compound DMT (dimethyltryptamine). The main ingredient in ayahuasca is *Banisteriopsis caapi* vine, which contains harmine and other MAO inhibitors. These inhibitors allow DMT to be absorbed and active when taken orally. DMT is a powerful hallucinogenic compound found in small amounts in various plants and even in the human body. DMT becomes active when combined with MAO inhibitors from the ayahuasca vine, and produces intense visionary experiences that are often described as deeply introspective, spiritual, and sometimes challenging. In this respect, indigenous peoples believe that ayahuasca is a powerful tool that allows them to communicate with the spirit world and the spirits of their ancestors and gain spiritual insight. It is often used to obtain guidance, wisdom, divination and healing from the spiritual realm. In addition, ayahuasca rituals are social events that bring people together. As they share their experiences, support each other, and benefit from the wisdom of the shamans, the bonds of the participants within the community are strengthened. Ceremonies also help transfer cultural traditions and teachings to younger generations. Therefore, ayahuasca is described as a tool that serves to preserve the indigenous identity. With all these aspects, ayahuasca is seen as a cultural heritage symbol intricately woven into the fabric of indigenous societies in the Amazon Basin. In the 19th century, some events, especially the Amazon rubber explosion, caused the use of ayahuasca to go beyond local/cultural boundaries. After a while, after the rubber workers returned to their homes, syncretic ayahuasca beliefs began to emerge in the cities of the region. In the 20th century, syncretic ayahuasca beliefs began to appear in many countries of America, Europe and even Asia, with the effect of globalization that facilitated cultural exchange between Native traditions and Western practices. As well as syncretic ayahuasca churches, ayahuasca use is highly to be in demand by people seeking alternative forms of spirituality and consciousness exploration because of its role in evoking deep experiences and insights through visions. An important point at this point is that the internationalization of ayahuasca use, along with its increasing popularity, has also created a number of problems that confront it with drug laws. As a matter of fact, in the context of today's modern legal frameworks, ayahuasca is also considered under the title of narcotic substances due to the presence of the hallucinogenic compound DMT (dimethyltryptamine). This dichotomy has led to questions and debates about whether ayahuasca should be classified mainly as a cultural heritage or as a narcotic drug. According to the states on one side of the debate, this plant should be considered as a narcotic in accordance with international conventions and its use should be banned or restricted worldwide. On the other hand, according to anthropologists, ayahuasca should not be considered as a narcotic substance, but should be considered as a cultural heritage and should be treated based on this. At this point, the advocates of drug

control underline the necessity of adhering to international agreements aimed at preventing illegal narcotics; advocates of cultural heritage emphasize the need to protect local rights and traditions. In this study, these debates about ayahuasca, which is at a complex intersection between cultural heritage and narcotic classification, are discussed within the framework of international drug conventions and the views of anthropologists who criticize them. In this context, in our research, firstly, brief information is given about the process of ayahuasca going beyond its local/cultural borders. Then, the discussions around the use of this plant were evaluated within the framework of international drug abuse laws and the opinions of anthropologists specializing in ayahuasca. As a result, it has been seen that the solution to the issue extends far beyond this binary classification, and that there is a need to create a synthesis that addresses modern concerns but also respects the sacred and human search for meaning through inclusive and collaborative interdisciplinary dialogues. Despite the increasing popularity of the use of ayahuasca around the world, including our country, the lack of sufficient number and depth of studies on the debate on the subject is the most important factor that led us to this research. Therefore, with this study, we hope to make an important contribution to the literature of our field.

Keywords: History of Religions, Shamanism, Indigenous beliefs, Ayahuasca, Hallucinogenic herbs.

GİRİŞ

Ayahuasca'nın Amazon ormanlarında ikamet eden yerli kabilelerce ritüelistik olarak tüketimi MS. 1000'li tarihlere kadar dayandırılmaktadır.¹ Bitkinin kullanımının kentsel bölgelerdeki halk arasında yayılması ise daha yakın bir zamana tekabül etmektedir. 19. yüzyılın sonunda Amazon kauçuk patlaması olarak bilinen kauçuğun çıkarılması ve ticaretindeki artış ayahuasca'nın kullanım yerinin ve seyrinin değişmeye başlamasında önemli bir basamak olmuştur. Bu bağlamda kurulan kauçuk kamplarında çalışmaya gelen insanlarla ayahuasca ritüeli düzenleyen yerli gruplar temasa geçmiş, bu insanların eve dönüşleriyle Brezilya'da senkretik ayahuasca inançları görülmeye başlanmış ve ardından diğer Amazon ülkelerine yayılmıştır.

20. yüzyıla geldiğimizde Yerli gelenekleriyle Batılı uygulamalar arasındaki kültürel alışverişi kolaylaştıran küreselleşmenin etkisinin yanı sıra Santo Daime ve Uniao do Vegetal (UDV) gibi kiliseler aracılığıyla senkretik ayahuasca inançları Amerika, Avrupa ve hatta Asya'nın birçok ülkesinde boy göstermeye başlamıştır.² Netice itibariyle yüzyıllar içinde hem insanların ayahuasca törenlerine katılmaya olan ilgisi hem de yerli ve yabancı kökenli şifacıların sayısı giderek artmıştır.³ Aynı zamanda ayahuasca henüz kültürel ve coğrafi sınırlarını aşmamışken halüsinojenik içeriği nedeniyle başlayan narkotik bir bitki olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği dolayısıyla kullanımının yasal olup olmadığı tartışmaları da bitkinin popüleritesi ile birlikte artmıştır. Ayahuasca kullanımının ülkemiz dahil olmak üzere dünya çapında gittikçe artan popüleritesine karşın alanımızda bu konu ile ilgili yeterli sayıda ve derinlikte çalışma bulunmaması bizi bu araştırmaya yönlendiren en önemli etkindir. Bu araştırma ile amacımız ayahuasca ile ilgili bahsi geçen tartışmaları, altında yatan nedenlerle birlikte her iki tarafın görüşleri bağlamında ortaya koyup incelemektir. Bu doğrultuda ilk bölümde öncelikle ayahuasca'nın yerel/kültürel sınırları dışına çıkış süreci ile ilgili kısaca bilgi verilecektir. Ardından uluslararası uyuşturucu madde kullanımı yasaları ile ayahuasca üzerinde uzmanlaşmış antropologların fikirleri çerçevesinde

¹ Bk. Melanie J. Miller vd., "Chemical evidence for the use of multiple psychotropic plants in a 1,000-year-old ritual bundle from South America", *Pnas* 116/23 (2019), 11207-11212.

² Richard Evans Schultes vd., *Plants of the Gods: Their Sacred, Healing, and Hallucinogenic Powers* (Vermont: Healing Arts Press, 2001), 139.

³ Constanza Sanchez-Jose Carlos Bouso, "Ayahuasca: From the Amazon to the Global Village", *Drug Policy Briefing* 43 (2015), 2.

bu bitkinin kullanımı etrafında şekillenen tartışmalar üzerinde durularak varılan sonuç ve etkileri ortaya çıkarılacaktır. Daha önceki bir araştırmamızda ayahuasca ritüeli, ritüelin merkezî unsuru olan içeceğin sebep olduğu vizyonlar ve yerliler için bu içeceğin dinî ve tıbbî önemi gibi hususlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır.⁴ Bu nedenle belirtilen hususlara gerekli görülen yerlerde sadece hatırlatıcı bilgi mahiyetinde değinilecektir.

1. AYAHUASCANIN YEREL/KÜLTÜREL SINIRLARI DIŞINA ÇIKIŞ SÜRECİ

Ayahuasca, Kuzezybatı Amazon havzası ve And Dağlarındaki yerli halklar tarafından şaman törenlerinde dinî/manevî ve tıbbî amaçlarla kullanılan psikoaktif bir içecektir. Ayahuasca içeceği, ayahuasca asması -Latince adı ile banisteriopsis caapi'nin- diğer birtakım bitkilerle karıştırılmasıyla hazırlanan bir demleme şeklinde tüketilmektedir. Ayahuasca asması ile harmanlanan bitkilerden en yaygın olanı chacruna Latince adı ile psychotria viridis'dir. Karıştırılan bitkilerde değişiklikler görülmele birlikte ana malzeme ayahuasca asması olduğundan içecek de bu isimle anılmaktadır.⁵ Quechua dilinden kökeni alan ayahuasca kelimesi literatürün büyük bir kısmına göre "ruhların/ölülerin asması" anlamına gelmektedir. Bu isimlendirme içeceğin neden olduğu vizyonlar neticesinde ruhun bedenden özgürleşmesine ve bu sayede ruhlar dünyası ve ölü atalarla temasta bulunulabilmesine atıfta bulunmaktadır.⁶

Birçok kabile kültüründe bitkilerin anası olarak görülen ayahuasca, ruha (ayahuasca mama) sahip zeki bir varlık olarak vizyoner durumlar aracılığıyla iletişim kurma ve insanlara bilgi iletebilme kabiliyetine sahiptir.⁷ Bu yönüyle yerliler için ayahuasca, geleneksel ortamda manevî gelişim, sosyal düzeni sağlama ve günlük yaşam olaylarını yorumlamada oldukça önemlidir. Ruhlar ile yaşanan dünya arasında arabulucu olan şamanlar, ikisi arasında özgürce hareket etmek ve aralarındaki ilişkileri müzakere etmek, gerektiğinde yeniden kurmak için ayahuascaya ihtiyaç duymaktadırlar.⁸

Ayahuasca'nın And dağlarındaki ormanlık alanlarda çeşitli yerli kabileler tarafından bin yıldan fazla süredir kullanıldığı tahmin edilmekle birlikte bilim adamlarının ayahuasca ritüeli ile ilgili farkındalıkları nispeten yakın zamana tarihlendirilmektedir. Bundaki en büyük neden 20. yüzyıla gelindiğinde bir dizi etken sonucu Amazon ormanlarındaki kültürel sınırlarını aşan ayahuasca'nın yerel şamanizme özgü bir unsur olmanın ötesine geçerek mestizo⁹ şamanizminin bir parçası haline gelmesidir.¹⁰

Ayahuasca şamanizminin yerli halktan mestizolara kauçuk patlaması döneminde aktarıldığı belirtilmektedir. Bir başka deyişle ayahuasca'nın kökeni itibariyle yerel sınırlarını aşmasındaki en önemli etkenlerden birinin amazon kauçuk patlaması olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte bölgedeki İspanyol sömürgesi ile Hıristiyan misyonerlerin burada oluşturdukları misyon kasabaları da kauçuk patlamasına giden süreçte ayahuasca'nın

⁴ Nadide Şahin, "Ayahuasca: Ruhların Sarmaşığı", *Sırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2021), 234-259.

⁵ İçecek Amazon'un yerli halkları arasında Ayahuasca'nın yanı sıra caapi, dapa, mihi, kahi, natema, pinde, yage, nishi, nape, camorampi, mii, pitujiracu ve tucondi gibi çeşitli isimlere de sahiptir. Bk. Schultes vd., *Plants of the Gods: Their Sacred, Healing, and Hallucinogenic Powers*, 124.

⁶ Bk. Şahin, "Ayahuasca", 239-240.

⁷ Michael Taussig, *Shamanism, Colonialism and the Wild Man* (Chicago: University of Chicago Press, 1987), 140, 265.

⁸ Luis Eduardo Luna, *Vegetalismo: Shamanism among the Mestizo population of the Peruvian Amazon* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1986), 60; Ayrıntılı bilgi için Bk. Şahin, "Ayahuasca", 237-243.

⁹ Özellikle Avrupalı ve Kızılderili olmak üzere iki veya daha fazla soydan gelen kimse. Luna bu konu ile ilgili eserinde Vegetalistalar arasında muhtemelen Avrupalı (İspanyol, Portekiz veya İtalyan) olarak geçebilecek insanlarla birlikte bazı etnik gruplara mensup insanlardan ırksal olarak ayırt edilemeyecek olanların da var olduğunu ifade etmektedir. Ona göre hepsinin ortak noktası İspanyolca'nın kendi ana dilleri olmasına karşın ideolojik olarak çeşitli derecelerde, geniş ve dağınık Yukarı Amazon kültürel kompleksi içinde faaliyet göstermeleridir. Luna, *Vegetalismo*, 15-16.

¹⁰ Iquitos gibi şehir merkezlerinde uygulandığı şekliyle ayahuascayı içeren Mestizo şamanizmi Vegetalismo olarak bilinir ve uygulayıcıları bitki tıbbında uzmanlar olan vegetalistalar olarak bilinir. Ayrıntılı bilgi için Bk. Luna, *Vegetalismo*.

yayılmasına zemin hazırlayan etkenler arasında yer almaktadır.¹¹ Önemli bir kısmı Avrupa ülkelerinden gelen Cizvitlerden oluşan misyonerlerin bu dönemde bölgede faaliyet gösterdiği aktarılmaktadır. Bu faaliyetler çerçevesinde 1638 yılından itibaren bölgenin çeşitli yerlerinde Cizvit misyonerler tarafından misyon yerleşim yerleri (Jesuit reductions) kurulmuştur. Bu misyon yerleşimleri genellikle hastalıkla dolu olmasına rağmen birçok yerli halk tarafından köle baskınından ve sömürgecilerce sürdürülen şiddetten kaçmanın bir yolu olarak görülmüştür. Yerli halkların bu şekilde yer değiştirmesi, buralarda Katolik geleneğinin öğretilmesi ve yerel dil Quechua ile eğitim verilmesi ayahuasca kullanımının yükselişi için gerekli kritik bileşenleri sağlamıştır.¹² Sonraki süreçte misyonerler sömürge yönetimince tehlikeli olarak görülüp bölgeden kovulmuştur. Onlar tarafından oluşturulan yerleşimler ise yerli nüfusu küçük alanlarda yoğunlaştıran bir etken olarak sömürgeciliğin kurumlarının yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim küçük alanlarda çeşitli yerli grupların yoğunlaşmasının sömürge kabilelerinin oluşmasına neden olduğu belirtilmektedir.¹³ Bu bağlamda kauçuk patlamasından önce misyonerler tarafından kurulan yerleşim yerlerinden bazıları 19. yüzyılın sonlarına doğru kauçuk ihracatı ile ilgili değerli kentler haline gelmiştir.¹⁴

Kauçuk patlaması ile ortaya çıkan üretim merkezlerindeki işgücünün kentlerden gelen mestizo işçilerin yanı sıra geleneksel bölgelerinden zorla çıkarılarak buraya getirilen Huitoto, Bora, Andoke, Urarina gibi bir dizi yerli grubunun üyelerinden oluştuğu nakledilmektedir.¹⁵ Bu suretle farklı grupların birbirleri ile teması sayesinde çeşitli kabilelerde şamanik ritüellerde kullanılan ayahuasca içeceğinin iyileştirici ve vizyoner özellikleri tüm kauçuk işçileri tarafından bilinir hale gelmiştir.¹⁶ Günümüzde dünyanın dört bir tarafına yayılmış olan ayahuasca şamanizminin karşılıklı oluşan bu kültürel etki çerçevesinde kauçuk patlamasının yarattığı ilişkilerin bir sentezi olduğu ileri sürülmektedir.¹⁷

1879-1912 yılları arasındaki Amazon kauçuk patlaması dönemi yerli halklar arasında şifa ritüelleri çerçevesinde geleneksel bitki bazlı tıbbi olan ilgiyi yeniden uyandırmıştır. Kauçuk üretim merkezlerinde yoğunlaştırılmış nüfusun ve kötü yaşam koşullarının etkisiyle çeşitli hastalıkların yayılması kauçuk işçilerini iyileşmek ve sağlıklı kalabilmek için kendi yerel şifa uygulamalarını kullanmaya yöneltmiştir. Kauçuk patlaması döneminden önce de birçok hastalık durumunda ayahuasca törenleri ve yerli şifalı bitkiler mevcut tek sağlık hizmeti olmuştur. Bu anlamda önceki dönemlerde yalnız ayahuasca asması ile yapılan içecek geniş kullanım alanı bulmuş olsa da ayahuasca'nın psikedelik etkilerinin yoğun olduğu

¹¹ Bernd Brabec de Mori, "Tracing Hallucinations: Contributing to A Critical Ethnohistory of Ayahuasca Usage in the Peruvian Amazon", *The internationalization of Ayahuasca*, ed. Beatriz Caiuby Labate vd. (Zürich: Lit Verlag, 2011), 32-33.

¹² Joshua Homan, "Disentangling the ayahuasca boom: local impacts in Western Peruvian Amazonia", *The World Ayahuasca Diaspora Reinventions and Controversies*, ed. Beatriz Caiuby Labate vd. (London and New York: Routledge, 2017), 166-167.

¹³ Bk. Jonathan D. Hill, "Indigenous Peoples and the Rise of Independent Nation-States in Lowland South America", *The Cambridge History of the Native Peoples of The Americas Vol III: South America Part II*, ed. Frank Salomon vd. (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 706-712; Anne Christine Taylor, "The Western Margins of Amazonia from the Early Sixteenth to the Early Nineteenth Century", *The Cambridge History of the Native Peoples of The Americas Vol III: South America Part II*, ed. Frank Salomon vd. (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 219-230.

¹⁴ Taylor, "The Western Margins of Amazonia", 244-245.

¹⁵ Soren Hvalkof, "Outrage in Rubber and Oil: Extractivism, Indigenous Peoples, and Justice in the Upper Amazon", *People, Plants, and Justice: The Politics of Nature Conservation*, ed. Charles Zerner (New York: Columbia University Press, 1999), 94.

¹⁶ Kevin Feeney-Beatriz Caiuby Labate, "The Expansion of Brazilian Ayahuasca Religions: Law, Culture and Locality", *Prohibition, Religious Freedom, and Human Rights: Regulating Traditional Drug Use*, ed. Beatriz Caiuby Labate vd. (Berlin: Springer-Verlag, 2014), 114.

¹⁷ Homan, "Disentangling the ayahuasca boom", 166; Ayrıntılı bilgi için Bk. Peter Gow, "River people: Shamanism and history in Western Amazonia", *Shamanism, History, and the State*, ed. Nicholas Thomas vd. (Michigan: The University of Michigan Press, 1996), 90-113.

ayahuasca-chacrana karışımı hakkındaki kayıtlar daha ziyade kauçuk patlaması sonrasında aittir.¹⁸ Kauçuk üretim bölgelerine gelen işçiler hastalandıklarında yerli şamanlara/şifacılara gitmişlerdir. Bunlardan bazıları ayahuasca ritüelini gerçekleştiren bu yerli şamanların yanında çırak olarak yetişmişler ve döndüklerinde topluluklarına hizmet etmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda Batı Amazon'daki yerli/geleneksel ayahuasca şamanizmine dayanan kentsel bir şifa geleneği olan Vegetalismo ortaya çıkmış ve yirminci yüzyıl boyunca Peru'nun ana Amazon kasabaları Iquitos, Tarapoto ve Pucallpa çevresindeki karışık orman ve kentsel nüfus arasında yayılmıştır.¹⁹ Yine bu süreç içerisinde Brezilya Amazonu'nun kauçuk kamplarında yerli ve mestizo ayahuasca ritüelleri çeşitli Afro-Brezilya ve Hristiyan dinî gelenekleriyle daha da iç içe geçmiştir. Kauçuk işçilerin evlerine dönmesiyle ayahuasca 1930'larda Brezilya'nın küçük şehir merkezlerindeki dinî ortamlarda manevî iç görü veya şifa elde etme gibi amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Böylece ayahuasca'nın kentli mestizo şamanları arasında kullanılmasıyla birlikte Brezilya Amazonu'nda ritüellerinde ayahuasca kullanan bir dizi senkretik kilise ortaya çıkmıştır.²⁰ 1980'lerde ayahuasca'yı cemaatlerinin bir parçası olarak entegre eden Santo Daime ve Uniao do Vegetal gibi senkretik kiliselerle birlikte de ayahuasca kullanım yaygınlığı uluslararası olarak daha büyük şehirlere ulaşmıştır.²¹ Peru, Bolivya, Ekvador ve Kolombiya gibi ülkelerde ayahuasca'nın yerli kullanımları yerel şehir sakinlerinin ve dünyanın başka yerlerinde genel olarak Yeni Çağ inanışları altında gruplandırılabilir insanların dikkatini çekmiştir. Bütün bu gelişmeler ilgi alanları manevî arayışlardan şifa ritüellerine yahut basit ilaç deneylerine kadar değişen amaçlarla dünyanın her yerinden yerli ve mestizo şamanları, şifacıları ve çok sayıda insanı birbirine bağlayan birçok yeni ulusal ve uluslararası ağın kurulmasına yol açmıştır. 1980'lerin başında yerli, mestizo veya neo-şamanlar kendilerinden talep edilen ayahuasca ritüellerini gerçekleştirmek üzere Avrupa, Kuzey Amerika hatta Asya'ya kadar büyüyen bir yelpazede yurt dışı seyahatleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Aynı şekilde dünyanın çeşitli yerlerinden çok sayıda insan daha iyi iç görü, kişisel gelişim, maddi-manevi şifalanma gibi amaçlarla ayahuasca ritüellerine katılmak için giderek artan sayıda Güney Amerika seyahatleri gerçekleştirmektedir.²²

Günümüze geldiğinde yukarıda anlatılan çerçevede ayahuasca şamanizmi hem yerel hem de uluslararası düzlemde manevî gelişim, alternatif tıp ve terapötik tedaviyi birleştiren bir hizmet ağı içinde artan bir popülerlik kazanmıştır.²³ Ayahuasca kullanımı henüz kendi sınırları içerisinde Amazon'un yerli halklarının özel kültürel, dinî ve tıbbî uygulamalarına dahil olduğu dönemde ne disiplinler arası akademik çalışmaların ne de uyuşturucu kontrolü yasalarının ilgi alanı kapsamında bulunmamaktaydı. Ancak bu başlıkta anlatılan süreç dahilinde kullanımının uluslararası boyuta ulaşması durumu değiştirmiştir. Netice itibarıyla ayahuasca'nın küreselleşmesi ile dinî özgürlük kavramını uluslararası uyuşturucu yasaları ile karşı karşıya getiren bir dizi problem de ortaya çıkmıştır.²⁴

2. AYAHUASCA KULLANIMI İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Ayahuasca, Amazon Havzası'nın yerli toplulukları içinde derin bir kültürel ve manevî öneme sahiptir. Daha önce ifade edildiği gibi bu topluluklar ayahuasca'yı yüzyıllardır şamanik

¹⁸ Beatriz Caiuby Labate vd., "Notes on the Expansion and Reinvention of Ayahuasca Shamanism", *Ayahuasca Shamanism in the Amazon and Beyond*, ed. Beatriz Caiuby vd. (New York: Oxford University Press, 2014), 3.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için Bk. Luna, Vegetalismo.

²⁰ Labate vd., "Notes on the Expansion and Reinvention of Ayahuasca Shamanism", 6; Stephen V. Beyer, *Singing to the Plants: A Guide to Mestizo Shamanism in the Upper Amazon* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009), 281-292.

²¹ Feeney-Labate, "The Expansion of Brazilian Ayahuasca Religions", 114-116.

²² Bk. Michael Winkelman, "Drug Tourism or Spiritual Healing? Ayahuasca Seekers in Amazonia", *Journal of Psychoactive Drugs* 37/2 (2005), 209-218; Labate vd., "Notes on the Expansion and Reinvention of Ayahuasca Shamanism".

²³ Labate vd., "Notes on the Expansion and Reinvention of Ayahuasca Shamanism", 4-5.

²⁴ Charles Kaplan, "Foreword: Ayahuasca and the Coming Transformation of the International Drug Control System", *The Internationalization of Ayahuasca*, ed. Beatriz Caiuby Labate vd. (Münster: LIT Verlag, 2011), 15.

ritüellerde, şifa törenlerinde ve toplumsal bağlarda kullanılmaktadır. Bu yönüyle Ayahuasca'nın kültürel miras olarak rolü, yerli kozmolojilere, ritüellere ve bilgi aktarımına entegre edilmesiyle kendini göstermektedir. Ayahuasca nesiller arası bilgelik aktarımını kolaylaştırarak ve toplumsal bağları güçlendirerek, şamanlar ile manevî alem arasında derin bir bağlantıyı teşvik eder. Bilgelige giden bir kanal ve geleneksel şifa ritüellerinin deposu olarak ayahuasca, yerli mirası kültürel erozyona karşı da korumaktadır.²⁵ Tüm bu nedenlerle yerli bakış açısında ayahuasca'nın kutsallığı vurgulanarak onun kültürel kimliğinin korunmasında ve ekolojik uyumun sürdürülmesindeki temel rolü önemsenmektedir. Ancak ayahuasca bir taraftan yerli topluluklar arasında böyle bir öneme haizken diğer taraftan günümüz modern yasaları bağlamında karışımın içerdiği halüsinojenik bileşik DMT'nin (dimetiltriptamin) varlığından dolayı narkotik maddeler başlığında da değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Amazon Havzası'ndan çıkan ve yerli topluluklar tarafından nesillerdir kutsal kabul edilen Ayahuasca, kültürel miras ve narkotik sınıflandırması arasında karmaşık bir kavşakta yer almaktadır. Nitekim yerel sınırları dışında yayılımı sonucu ayahuasca'nın dini/ritüelistik kullanımı, uyuşturucu maddelerle ilgili uluslararası tartışmaların önemli gündem konularından biri haline gelmiştir.

Ayahuasca'nın yasal durumu ile ilgili tartışmalarda öncelikle uluslararası uyuşturucu madde/ilaç sözleşmelerinin ayahuasca ve diğer geleneksel psikoaktif bitkilerin statüsünü etkileyen hükümleri ele alınmaktadır. Dünya çapında daha kapsamlı ulusal uyuşturucu yasalarının oluşturulmasında temel başlangıç noktası 1912 Lahey Afyon Sözleşmesi'dir.²⁶ Narkotik kontrolünü uluslararası hukukun temel bir unsuru olarak tesis eden ilk uyuşturucu kontrol antlaşmasıdır. Ardından uyuşturucu madde kontrolüne ilişkin ilk kapsamlı kilometre taşı olan 1961 tarihli Narkotik Uyuşturucu Sözleşmesi gelmektedir. Bağımlılığın bütün devletlerin mücadele etmesi gereken bir musibet olarak nitelendirildiği bu sözleşmede taraf devletlerin narkotik ilaçların kaynağı olan kenevir, haşhaş ve koka bitkilerine uygulaması gereken bir dizi özel kontrol belirlenmiştir. Bu sözleşme ile ayrıca uyuşturucularla ilgili tüm uluslararası sözleşmelerin uygulanmasını denetlemekten sorumlu yarı yargı organı olarak vazife görecektir Uluslararası Narkotik Kontrol Kurulu (INCB) kurulmuştur.²⁷

Yukarıda ifade edilenlerle birlikte 1970'e kadar psikotrop maddelerin kontrolü konusunda henüz uluslararası bir fikir birliği bulunmadığı ifade edilir. 1971 yılına gelindiğinde ise psikotrop maddelerin kötüye kullanımının hızlı yayılımına ilişkin artan endişe sonucu 1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesi yapılmıştır. Bu sözleşme ile hiçbir bitkinin direkt kendisi kontrole tabi olmamakta ancak kimi bitki türlerinde bulunan ve halüsinojenik etkileri ile uyarıcı özelliği olan bazı aktif maddeler kontrol altına alınmaktadır.²⁸ Ayahuasca'nın birincil psikoaktif bileşenlerinden biri olan DMT'nin de dahil olduğu bu aktif maddeler, sözleşmenin içerdiği tüm uyuşturucu maddeler için geçerli olan ve bunların üretimini, dağıtımını, tıbbî ve bilimsel amaçlarla kullanımını kısıtlayan genel sınırlamaya ek olarak, Madde 7'ye göre özellikle sıkı kontrol önlemlerine tabidirler. Sözleşmenin ilgili giriş bölümünde bu tür maddelerin kötüye kullanımından kaynaklanan halk sağlığı ve sosyal sorunlar konusundaki endişe özellikle belirtilmekte; yasa dışı uyuşturucu madde trafiğiyle mücadele ve bu maddelerin kullanımını meşru amaçlarla

²⁵ Ayrıntılı bilgi için Bk. Şahin, "Ayahuasca", 234-259.

²⁶ William B. McAllister, *Drug Diplomacy in the Twentieth Century: An International History* (London and New York: Routledge, 2000), 33-34. Ayrıca Bk. The 1912 Hague International Opium Convention, *United Nations Office on Drugs and Crime* (Erişim 20 Ekim 2022).

²⁷ David Bewley Taylor-Martin Jelsma, "Regime change: Re-visiting the 1961 Single Convention on Narcotic Drugs", *International Journal on Drug Policy* 23/1 (2012), 79.

²⁸ Convention on Psychotropic Substances 1971, *United Nations Office on Drugs and Crime* (Erişim 11 Kasım 2022). 31 maddelik liste içinde Peyote ve San Pedro kaktüsünde bulunan meskalin, psilosibin mantarlarında bulunan psilosibin ve psilosinin, khat'ın uyarıcı etkisinin ana sebebi katonin, kenevirin psikoaktif etkisine neden olan kannabinoit ve chacrunanın içinde bulunan DMT de yer almaktadır. Bu maddelerin çoğu halk sağlığı için özellikle ciddi bir tehdit olarak kabul edilen ve terapötik değeri çok az olan veya hiç olmayan psikotrop maddeler için ayrılmış olan 1971 Sözleşmesinin I. Çizelgesi'nde yer almaktadır.

sınırlama konusundaki kararlılık dile getirilmektedir.²⁹ Araştırmacılara göre müzakereler sırasında bu aktif maddelerin sözleşmeye dâhil edilmesi, bunların dış bağlamlarda geleneksel ritüelistik kullanımı ve dinî tüketimin bir sorun olduğu algısından ziyade laboratuvarlarda sentezlenen maddelerin eğlence amaçlı kullanımının oluşturduğu tehlikeden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sözleşmede geleneksel kullanımlar bir istisna olarak ele alınmış fakat kullanım izni kültürel olarak korunması gereken belirli gruplar ve bölgelerle sınırlandırılmıştır.³⁰

Yukarıda ifade edildiği üzere sözleşmelerde kendi topraklarında yabani olarak yetişip psikotrop maddeler içeren ve geleneksel olarak belirli küçük gruplar tarafından dinî ayinlerde kullanılan bitkiler bir dizi kurala tabi olmakla birlikte sözleşme yaptırımlarından istisna tutulmaktadır. Bu çerçevede 1971 sözleşmesinde programlarının önceden bildirilmesi şartıyla coğrafi olarak sınırlı geleneksel grupların kontrol kapsamında yer alan maddeleri içeren bitkileri tören ve ritüellerinde kullanmalarına izin verilmektedir. Bu belirli bir coğrafi konumdaki ve belirli gruplardaki yasal kullanımlar ayahuasca için de birtakım sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü dünya çapında kullanılan önemli miktarda ayahuasca, Brezilya, Peru, Kolombiya başta olmak üzere Amazon havzasındaki ülkelerde yaşayan yerli kabileler içinde hazırlanmakta ve buralardan gelmektedir. Yani yurt dışında birçok temsilciliği olan Santo Daime ve UDV gibi kiliseler söz konusu olduğunda inançlarının pratiği Brezilya'da ritüelistik olarak hazırlanan ayahuasca'nın kullanımını içermektedir. Bu nedenle bahsi geçen kiliseler için karışımı ithal etmek vazgeçilmezdir.³¹ Meksika, Peru, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada dahil olmak üzere birçok ülke sözleşmeyi imzalarken bu geleneksel kullanımlar için şerhler sunmuştur. Örneğin 1975'te anlaşmayı imzalayan Meksika, kendi topraklarındaki ritüel uygulamalarında Çizelge I'de³² yer alan psikotropik maddeler içeren bitkileri geleneksel olarak kullanan yerli gruplar için bir doğal koruma alanı ibraz etmiştir. Bir başka misal Peru'nun 1980'de sözleşmeyi imzalarken özellikle DMT içeren ayahuasca ve meskalin içeren San Pedro kaktüsü kullanımının yasak dışında tutulmasına dair ibrazıdır. Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri de Amerikan Kızılderili Kilisesi tarafından yetiştirilen, dağıtılan ve kullanılan peyotenin dinî ritüellerinin bir parçası olmaya devam etmesi için ilgili maddeye bir şerh koymuştur. Kanada tarafından sunulan doğal koruma alanı istisnası da peyote kullanımı için olmuştur.³³

Konumuz ile ilgili bir diğer belge 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme de psikotrop maddeler içeren geleneksel bitkilerin durumunu etkileyen birtakım hükümler içermektedir. Buna göre taraflar narkotik veya psikotrop maddeler içeren bitkilerin yasa dışı ekimini önlemek için uygun önlemleri alacaklarını teyit etmelidir. Bununla birlikte temel insan haklarına saygı göstereceklerini, bu tür bir kullanımın tarihsel kanıtları varsa geleneksel yasal kullanımları gerektiği gibi dikkate alacaklarını ve çevreyi koruyacaklarını da beyan ederler.³⁴

Ayahuasca'nın yasallığıyla ilgili tartışmalar genel olarak belirtilen sözleşmelerin ilgili beyanları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Tartışmanın karşı tarafında yer alan araştırmacılar bahsi geçen uluslararası düzenlemelerin çelişkilerine dikkat çekmekte ve bazı ifadelerin çeşitli sorunlara neden olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan ilki sözleşmede psikoaktif bitkilerin kullanımı hususunda tarihsel kanıt istenmesidir. Ancak geleneksel

²⁹ McAllister, *Drug Diplomacy in the Twentieth Century*, 233. Ayrıca Bk. Convention on Psychotropic Substances 1971.

³⁰ Sanchez-Bouso, "Ayahuasca", 6-7; Bk. Feeney-Labate, "The Expansion of Brazilian Ayahuasca Religions", 111-130.

³¹ Feeney-Labate, "The Expansion of Brazilian Ayahuasca Religions", 119.

³² Convention on Psychotropic Substances 1971, *United Nations Office on Drugs and Crime* (Erişim 11 Kasım 2022), 25.

³³ Sanchez-Bouso, "Ayahuasca", 7.

³⁴ United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988, *United Nations Office on Drugs and Crime* (UNODC) (Erişim 15 Kasım 2022).

kullanımların tarihsel geleneğini nasıl tanımlaması veya bunun ne kadar geriye gitmesi gerektiği açıklanmamaktadır.³⁵ Araştırmacılara göre bir geleneğin uygulanmasıyla ilgili kanıtın “tarihsel” hale gelebilmesi için ne kadar geriye gitmesi gerektiği belirlenmelidir. Ayahuasca konusunda kapsamlı çalışmalar yürüten Labate ve Feeney, bu hususta iki alternatiften bahsetmektedir. Birincisi tarihsel süreci senkretik ayahuasca inançları Santo Daime ve UDV'nin ortaya çıkışıyla yani yirminci yüzyılda başlatmaktadır. Ancak uyuşturucu sözleşmeleri kökenleri yirminci yüzyılda olan gelenekleri yeterince tarihsel olarak yorumlanamazsa bu durumda da ikinci bir alternatif öne sürülmektedir. Buna göre senkretik ayahuasca inançları hususunda Amerikan Kızılderilileri tarafından peyote kullanımı için öne sürülene benzer bir argüman ileri sürebilir. Yani senkretik ayahuasca inançları daha eski tarihsel kültürel kullanımların modern bir permütasyonu olarak çerçevelebilir. Bu takdirde durum Amerika Birleşik Devletleri'nde dinî peyote kullanımı konusunda Amerikan Kızılderililerinin izlediği yola benzer olacaktır.³⁶

Tarihsel kanıt istenmesi bağlamında bir diğer itiraz noktası kültür kavramı ile ilgilidir. Araştırmacılar bu suretle sözleşmede kültür kavramının belirli bir bölgeyle ilişkilendirilen statik bir kavram gibi nitelendirildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla düzenlemelerin tablo l'de yer alan aktif maddeleri içeren bitkileri ritüelistik olarak kullanan geleneksel kültürlerin bu uygulamalarını ve etkilerini asla diğer topluluklara ve bölgelere yaymayacağını varsaydığı ileri sürülmektedir.³⁷ Ancak konumuz bakımından bu yasaklı maddelerden DMT'yi içeren ayahuasca'nın geleneksel kültürel ve dinî pratiğinin kaynağını aldığı sınırların ötesinde kullanıldığı açıktır. Bu nedenle Amerika ve Avrupa ülkelerindeki çeşitli dinî grupların ayahuasca kullanımı mevcut uyuşturucu kontrol rejimi için bir zorluk teşkil etmektedir. Çünkü bu durum kontrollü maddelerin kültürel coğrafi alanları dışında yalnızca tıbbî veya bilimsel kullanımlarının meşru sayılabileceği önermesi ile çelişmektedir.³⁸

Araştırmacıların sorunlu gördüğü bir diğer konu sözleşmelerde geleneksel ve meşru terimlerinin muğlak kullanımınıdır. Belgelerde geleneksel yasal kullanımlar kavramını ortaya koymanın yasa dışı geleneksel kullanımların olduğunu da öne sürdüğü belirtilmektedir. Bununla birlikte ilk kullanımın ikincisinden farkına açıklık da getirilmemektedir. Öte yandan gelenek tanımı yapılmamakla birlikte madde kullanımının meşru sayılabilmesi için bir şekilde geleneksel olması gerektiğine dair gösterge vardır. Yine geleneksel yasal kullanım ifadesi bazı geleneksel kullanımların “yasadışı” olabileceği anlamına gelir. Ancak yasadışı geleneksel kullanım terimi de belgelerde tanımlanmamıştır.³⁹

Konu ile ilgili üzerinde durulan bir diğer husus ilgili sözleşmelerin hiçbirinin doğrudan ayahuasca'nın kontrolünü içermemesidir.⁴⁰ Bu doğrultuda uluslararası uyuşturucu kontrol sözleşmeleri ayahuasca'nın kendisini değil, kendisi ile hazırlanan karışımın içerdiği DMT'yi yasaklı bir madde olarak kabul etmektedir. DMT, ayahuasca hazırlanırken kullanılan bir diğer bitki psychotria viridis yapraklarında doğal olarak bulunan güçlü bir halüsinojenik bileşiktir. Ayahuasca içeceğinin halüsinojenik etkileri de ayahuasca bitkisinde bulunan harmala alkaloidleriyle psychotria viridis'te bulunan DMT kombinasyonunun bir işlevidir.⁴¹

³⁵ Sanchez-Bouso, “Ayahuasca”, 8.

³⁶ Feeney-Labate, “The Expansion of Brazilian Ayahuasca Religions”, 117. Çoğu Amerikan Kızılderili kabilesi arasındaki peyote dini yalnızca on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar uzansada, peyotenin Kuzey Amerika'da tarihsel törensel kullanımına dair kanıtlar birkaç bin yıl öncesine dayanmaktadır. ABD'deki dinî uygulamalarının yasal olarak tanınması için mücadele eden peyote yolu savunucuları hem peyotenin dinî kullanımının eski köklerine hem de bu dinî uygulamanın benzersiz Amerikan karakterine vurgu yapmaktadırlar.

³⁷ Sanchez-Bouso, “Ayahuasca”, 8.

³⁸ Kenneth William Tupper, *Ayahuasca, Entheogenic Education & Public Policy*, (Vancouver: The University of British Columbia, Doktora Tezi, 2011), 156.

³⁹ Feeney-Labate, “The Expansion of Brazilian Ayahuasca Religions”, 117.

⁴⁰ Daha önce ifade edildiği gibi uyuşturucu sözleşmeleri ile açıkça yasaklanan psikoaktif bitkiler esrar, koka ve haşhaştır.

⁴¹ Kenneth William Tupper, “The globalization of ayahuasca: Harm reduction or benefit maximization?”, *International Journal of Drug Policy* 19 (2008), 298.

DMT ise daha önce ifade edildiği üzere 1971 sözleşmesinin I. çizelgesinde kontrollü madde olarak sınıflandırılmaktadır. Bu da sahip olunmasının, üretilmesinin ve dağıtılmasının yasa dışı olduğu anlamına gelmektedir.

DMT'nin yasak olması ile ilgili olarak bazı araştırmacılar bu maddenin bitkiler, hayvanlar ve insanlarda doğal olarak bulunan bir madde olduğunu ifade etmektedir.⁴² Laboratuvar ortamında üretilen DMT ise ayahuasca yapımında kullanılan bitkilerde doğal biçimde var olduğu bilinmeden önce imal edilmiş bir halüsinojen olarak yasa dışı hale gelmiştir. Buna bağlı olarak araştırmacılar doğal bileşen olarak DMT içeren ayahuasca'nın belirli diyet ve diğer hazırlık yönergeleri izlendiği sürece görünürde olumsuz fiziksel sonuçlar olmaksızın yüzyıllarca insan kullanımı kaydına sahip birçok halk ilacı arasında yer aldığı vurgulamaktadır.⁴³ Amazon kültüründe kullanımı ve etkileri konusunda bilgili kişiler tarafından uygulandığında nüfusun çoğunluğu ayahuasca'yı yararlı holistik⁴⁴ bir ilaç olarak görmektedir.⁴⁵ Günümüzde bu durumla ilgili yürütülen çeşitli araştırmalarda düzenli ayahuasca kullanıcılarının, uyuşturucu kullanımından kaynaklanan sorunları değerlendirmek için kullanılan bağımlılık veya kötüye kullanım göstergelerinde hiç görünmediği ileri sürülmektedir. Bu çalışmalarını yürüten araştırmacılar göre ayahuasca kullanıcılarının motivasyonu sadece uyuşturucunun etkisiyle "kafası güzel olmaya" yahut yeni deneyimler aramaya çalışmaktan uzaktır. Aksine kullanımın kişisel, psikolojik, etik ve manevî seviyelerde derin etkileri olduğu belirtilir.⁴⁶ Ayrıca ayahuasca'nın ritüelistik kullanıcıları arasında nöropsikolojik eksiklikler veya psikopatolojik rahatsızlıklar tespit edilmediği; bununla birlikte ayahuasca kullanan insanlar arasında bağımlılık yapan uyuşturucu tüketiminin durduğunu gösteren bulgulara yer verildiği aktarılır. Yine tekrarlayan depresyonların da arasında olduğu çeşitli psikolojik bozuklukların tedavisi için şu anda klinik denemeler devam etmektedir.⁴⁷ Bu noktada şu hususu belirtmek önemlidir. Ayahuasca'nın ruh sağlığı başta olmak üzere çeşitli durumlardaki potansiyel faydaları ile ilgili araştırmalar hala sınırlıdır ve kesin sonuçlara varılmadan önce daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca potansiyel faydalarını ele alan araştırmaların yanı sıra ayahuasca kullanımıyla ilgili olumsuz etkileri ve deneyimleri inceleyen araştırmalar da mevcuttur.⁴⁸ Pek çok kişi ayahuasca ile olumlu ve dönüştürücü deneyimler bildirirse de herkesin aynı tepkiye sahip olmadığını ve çeşitli riskler ve zorluklar olabileceğini kabul etmek önemlidir. Psikedelik araştırma alanı sürekli olarak gelişmektedir. Devam eden çalışmalar ayahuasca kullanımına ilişkin tüm etkileri ve bireysel farklılıkları daha iyi anlamayı amaçlamaktadır. Kapsamlı bir anlayış elde etmek için konuyla ilgili hem olumlu hem de olumsuz çeşitli

⁴² J. C. Callaway, "Phytochemistry and Neuropharmacology of Ayahuasca", *Sacred Vine of Spirits: Ayahuasca*, ed. Ralph Metzner (Vermont: Park Street Press, 2006), 105.

⁴³ Bk. Ralph Metzner, "Amazonian Vine of Visions", *Sacred Vine of Spirits: Ayahuasca*, ed. Ralph Metzner (Vermont: Park Street Press, 2006), 10-18.

⁴⁴ Holistik Şifa insanı ruh, beden ve zihin bütünlüğü içerisinde şifaya kavuşturmayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Ayrıntılı bilgi için Bk. Hesna Serra Aksel, *Yeni Çağ: Dini Ezoterik Geleneğin Popüler Kültüre Dönüşümü* (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2022), 87-109.

⁴⁵ Bk. Domingos Bernardo Gialluisi da Silva Sá, "Ayahuasca: the consciousness of expansion", *Ayahuasca, Ritual and Religion in Brazil*, ed. Beatriz Caiuby Labate vd. (Routledge: New York, 2014), 183-189.

⁴⁶ Sanchez-Bouso, "Ayahuasca", 12-13.

⁴⁷ Bk. Paulo Cesar Ribeiro vd., "Health status of ayahuasca users", *Drug Testing and Analysis* 4/7-8 (2012), 601-609; Jose Carlos Bouso-Jordi Riba, "Ayahuasca and the Treatment of Drug Addiction", *The Therapeutic Use of Ayahuasca*, ed. Beatriz C. Labate vd. (Berlin: Springer, 2014), 95-109; Flavia de L. Osorio vd., "Antidepressant effects of a single dose of ayahuasca in patients with recurrent depression: A preliminary report", *Revista Brasileira de Psiquiatria* 37/1 (2015), 13-20; Javier Regueiro, *Ayahuasca: Soul Medicine of the Amazon Jungle* (ABD: Lifestyle Entrepreneurs Press, 2017).

⁴⁸ Jose Carlos Bouso, "Adverse effects of ayahuasca: Results from the Global Ayahuasca Survey", *Plos Glob Public Health* 2/11 (2022), 1-25; Selman Yeniocak vd. "A Rare Case: Ayahuasca Tea Intoxication", *Journal of Emergency Medicine* 10/3 (2019), 75-77; Joseph Tafur, *The Fellowship of the River: A Medical Doctor's Exploration into Traditional Amazonian Plant Medicine* (Phoenix: Espiritu Books 2017); Christopher Kilham, *The Ayahuasca Test Pilots Handbook: The Essential Guide to Ayahuasca Journeying* (California: North Atlantic Books 2014).

akademik çalışmaları araştırmanın ve ayahuasca törenlerine katılmış kişilerin aktardığı deneyimleri dikkate almanın önemli olduğu kanaatindeyiz.

Son olarak günümüzde ayahuasca kullanımının ulusal düzeyde farklı ülkelerde farklı yasal muameleye tabi tutulduğunu ifade edebiliriz. Bu durum dinî bağlam, yerel geleneksel ritüel, alternatif terapiler, kişisel gelişim veya diğer kullanımlarla bağlantılı tüketim biçiminin benimsenmesi durumlarından hangisinin kapsamına girdiğine bağlı olarak değişmektedir. Ritüelistik kullanımı göz önünde bulundurulduğunda Peru, Kolombiya, Ekvador ve Brezilya gibi birçok Güney Amerika ülkesinde ayahuasca kültürel bir miras olarak kabul edilir ve yerli topluluklar tarafından belirli dinî ve geleneksel bağlamlarda yasal olarak kullanılır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Din Özgürlüğü Restorasyon Yasası kapsamında Santo Daime ve Uniao do Vegetal gibi belirli kiliselerin yasal koruma sağlayan mahkeme kararları aracılığıyla dinî törenlerinde ayahuasca kullanımı için muafiyetleri vardır. Bunun dışında ise kullanımı, üretilmesi veya dağıtılması yasaktır. Kanada ve çeşitli Avrupa ülkelerinde de yine dinî ve kültürel kullanımla ilgili bazı istisnaları dışında ayahuasca kullanımını yasa dışı kabul edilir.⁴⁹

SONUÇ

Ayahuasca, yerli Amazon kültürlerinde yüzyıllardır manevî ve tıbbî amaçlar için kullanılan psikoaktif bir bitki karışımdır. Yerli geleneklerinin, inanç sistemlerinin ve ritüellerinin ayrılmaz bir parçası olan ayahuasca manevî alem, ruhlar, atalar, doğa ve evrenle bağlantı kurmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayahuasca törenleri manevî bilgilere erişmenin, rehberlik almanın, fiziksel, duygusal ve ruhsal rahatsızlıklardan şifa bulmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bu yönüyle ayahuasca törenlerinin uygulanması Peru, Kolombiya, Ekvador ve Brezilya gibi ülkelerdeki çeşitli yerli grupların kültürel ve ruhanî geleneklerinde derinden kökleşmiştir. Ayahuasca'nın bu topluluklarda kullanımı genellikle kültürel miraslarının bir parçası olarak nesiller boyunca aktarılan atalardan kalma kutsal bir uygulama olarak görülmektedir. Antropolojik bir bakış açısından tarihî ve manevî önemi göz önüne alındığında ayahuasca kültürel bir miras olarak kabul edilebilir. Ancak ayahuascayı ele alırken hem kültürel hem de farmakolojik yönlerini birlikte dikkate almak önemlidir. Çünkü farmakolojik açıdan ayahuasca psikoaktif etkileri olan bileşikler içerir. Bu psikoaktif bileşenleri nedeniyle de hâkim düzenleyici yasal çerçevede narkotik maddeler alanı içinde konumlandırılmaktadır. Bir başka deyişle ayahuasca Amazondaki birçok yerli topluluk için ciddi kültürel ve manevî öneme sahip olmakla birlikte günümüz uyuşturucu madde sözleşmeleri çerçevesinde narkotik sınıflandırmasına dahil edilmesine neden olan karmaşık yasal ve düzenleyici dinamiklerle karşılaşmaktadır. Zira ayahuasca karışımının içerisinde bulunan DMT'nin varlığı halk sağlığı, güvenliği ve kötüye kullanım potansiyeli ile ilgili endişeleri tetiklemektedir.

Ayahuasca'nın bir taraftan kültürel miras diğer taraftan narkotik bir madde olarak nitelendirilmesi karmaşık tartışmalara ve etik mülahazalara yol açmaktadır. Tartışmanın bir tarafında yer alan devletlerce sözleşmeler gereği bu bitki narkotik kapsamında değerlendirilerek kullanımı dünya çapında yasaklanmalı veya kısıtlanmalıdır. Diğer tarafta yer alan antropologlara göre ise ayahuasca uyuşturucu bir madde olarak değil manevî kültürel bir miras nazarıyla değerlendirilmeli ve buna göre bir muameleye tabi tutulmalıdır. Kültürel mirasın savunucuları yerel hak ve gelenekleri korumanın gerekliliğini vurgularken; uyuşturucu kontrolünün savunucuları yasa dışı narkotikleri engellemeyi amaçlayan uluslararası anlaşmalara bağlı kalma zorunluluğunun altını çizmektedir. Bu durum birden fazla alandaki paydaşları dahil eden kapsamlı, disiplinler arası diyaloglara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kültürel miras ve narkotik sınıflandırması arasındaki bu gerilim yerli topluluklar, politikacılar, akademisyenler ve uluslararası kuruluşlar arasında

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için Bk. Beatriz Caiuby Labate vd. (ed.), *The internationalization of Ayahuasca* (Zürich: Lit Verlag, 2011); Beatriz Caiuby Labate vd. (ed.), *The World Ayahuasca Diaspora: Reinventions and Controversies* (New York: Routledge, 2017).

ayahuasca'nın kültürel önemini dikkate alan kapsayıcı ve işbirlikçi diyaloglar yoluyla aşılabilir. Bu diyaloglar bir taraftan ayahuasca'nın dinî/kültürel önemini barındırırken diğer taraftan tüketimiyle ilgili potansiyel riskleri azaltan yasal çerçeveleri teşvik edebilir. Bir başka deyişle ileriye dönük bir yol çizilirken yerli sesleri birleştiren, geleneksel bilgileri bütünleştiren ve kültürel mirasın bütünlüğünü destekleyen ortak bir çaba geliştirilebilir. Bu çaba aynı zamanda halk sağlığını, güvenliğini korumayı ve ayahuasca'nın kötüye kullanımını önlemeyi amaçlayan çağdaş yasal çerçevelere saygı göstermelidir. Böylece bu tarz kapsayıcı modellerle hem kültürel mirasa hem de halk sağlığı zorunluluklarına saygı duyan dengeli bir yaklaşım benimsenebilir. Bu suretle toplumun kolektif çabaları gelenek ve modernliği kutsala ve insanın anlam arayışına saygı gösteren uyumlu bir sentezde birleştirebilir. Nihayetinde kültürel mirasa karşı narkotik uyuşturucu diyalektiğinin çözümü, ikili bir sınıflandırmanın sınırlarının ötesine uzanmaktadır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

KAYNAKÇA

- Aksel, Hesna Serra. *Yeni Çağ: Dini Ezoterik Geleneğin Popüler Kültüre Dönüşümü*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2022.
- Beyer, Stephen V. *Singing to the Plants: A Guide to Mestizo Shamanism in the Upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico, 2009.
- Bouso, Jose Carlos- Riba, Jordi. "Ayahuasca and the Treatment of Drug Addiction". *The Therapeutic Use of Ayahuasca*. ed. Beatriz C. Labate vd. 95-109. Berlin: Springer, 2014. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40426-9_6
- Bouso, Jose Carlos. "Adverse effects of ayahuasca: Results from the Global Ayahuasca Survey". *Plos Glob Public Health* 2/11 (2022), 1-25. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000438>
- Callaway, J. C. "Phytochemistry and Neuropharmacology of Ayahuasca". *Sacred Vine of Spirits: Ayahuasca*. ed. Ralph Metzner. 94-116. Vermont: Park Street Press, 2006.
- Convention on Psychotropic Substances 1971. *United Nations Office on Drugs and Crime*. Erişim 11 Kasım 2022. https://www.unodc.org/pdf/convention_1971_en.pdf
- Da Silva Sá, Domingos Bernardo Gialluisi. "Ayahuasca: the consciousness of expansion". *Ayahuasca, Ritual and Religion in Brazil*. ed. Beatriz Caiuby Labate vd. 161-189. Routledge: New York, 2014.
- De Mori, Brabec. "Tracing Hallucinations: Contributing to A Critical Ethnohistory of Ayahuasca Usage in the Peruvian Amazon". *The internationalization of Ayahuasca*. ed. Beatriz Caiuby Labate vd. 23-47. Zürich: Lit Verlag, 2011.
- Feeney, Kevin-Labate, Beatriz Caiuby. "The Expansion of Brazilian Ayahuasca Religions: Law, Culture and Locality". *Prohibition, Religious Freedom, and Human Rights: Regulating Traditional Drug Use*. ed. Beatriz Caiuby Labate vd. 111-130. Berlin: Springer-Verlag, 2014. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40957-8_6
- Gow, Peter. "River people: Shamanism and history in Western Amazonia". *Shamanism, History, and the State*. ed. Nicholas Thomas vd. 90-113. Michigan: The University of Michigan Press, 1996.

- Hill, Jonathan D. "Indigenous Peoples and the Rise of Independent Nation-States in Lowland South America". *The Cambridge History of the Native Peoples of The Americas Vol III: South America Part II*. ed. Frank Salomon vd. 704-764. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521630764.012>
- Homan, Joshua. "Disentangling the ayahuasca boom: local impacts in Western Peruvian Amazonia". *The World Ayahuasca Diaspora Reinventions and Controversies*. ed. Beatriz Caiuby Labate vd. 165-181. London and New York: Routledge, 2017.
- Hvalkof, Soren. "Outrage in Rubber and Oil: Extractivism, Indigenous Peoples, and Justice in the Upper Amazon". *People, Plants, and Justice: The Politics of Nature Conservation*. ed. Charles Zerner. 83-116. New York: Columbia University Press, 1999. <https://doi.org/10.7312/zern10810-006>
- Kaplan, Charles. "Foreword: Ayahuasca and the Coming Transformation of the International Drug Control System". *The Internationalization of Ayahuasca*. ed. Beatriz Caiuby Labate vd. 15-19. Münster: LIT Verlag, 2011.
- Kilham, Christopher. *The Ayahuasca Test Pilots Handbook: The Essential Guide to Ayahuasca Journeying*. California: North Atlantic Books 2014.
- Labate, Beatriz Caiuby vd. "Notes on the Expansion and Reinvention of Ayahuasca Shamanism". *Ayahuasca Shamanism in the Amazon and Beyond*. ed. Beatriz Caiuby vd. 3-15. New York: Oxford University Press, 2014. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199341191.003.0001>
- Labate, Beatriz Caiuby vd. (ed.). *The internationalization of Ayahuasca*. Zürich: Lit Verlag, 2011.
- Labate, Beatriz Caiuby vd. (ed.). *The World Ayahuasca Diaspora: Reinventions and Controversies*. New York: Routledge, 2017.
- Luna, Luis Eduardo. *Vegetalismo: Shamanism among the Mestizo population of the Peruvian Amazon*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1986.
- McAllister, William B. *Drug Diplomacy in the Twentieth Century: An International History*. London and New York: Routledge, 2000.
- Metzner, Ralph. "Amazonian Vine of Visions". *Sacred Vine of Spirits: Ayahuasca*. ed. Ralph Metzner. 1-39. Vermont: Park Street Press, 2006.
- Miller, Melanie J. vd. "Chemical evidence for the use of multiple psychotropic plants in a 1,000-year-old ritual bundle from South America". *Pnas* 116/23 (2019), 11207-11212. <https://doi.org/10.1073/pnas.1902174116>
- Osorio, Flavia de L. vd. "Antidepressant effects of a single dose of ayahuasca in patients with recurrent depression: A preliminary report". *Revista Brasileira de Psiquiatria* 37/1 (2015), 13-20. <https://doi.org/10.1590/1516-4446-2014-1496>
- Regueiro, Javier. *Ayahuasca: Soul Medicine of the Amazon Jungle*. ABD: Lifestyle Entrepreneurs Press, 2017.
- Ribeiro, Paulo Cesar vd. "Health status of ayahuasca users". *Drug Testing and Analysis* 4/7-8 (2012), 601-609. <https://doi.org/10.1002/dta.1383>
- Sanchez, Constanza - Bouso, Jose Carlos. "Ayahuasca: From the Amazon to the Global Village". *Drug Policy Briefing* 43 (2015), 1-23.
- Schultes, Richard Evans vd. *Plants of the Gods: Their Sacred, Healing, and Hallucinogenic Powers*. Vermont: Healing Arts Press, 2001.
- Şahin, Nadide. "Ayahuasca: Ruhların Sarmaşığı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2021), 234-259. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1002647>
- Tafur, Joseph. *The Fellowship of the River: A Medical Doctor's Exploration into Traditional Amazonian Plant Medicine*. Phoenix: Espiritu Books 2017.
- Taussig, Michael. *Shamanism, Colonialism and the Wild Man*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.

- Taylor, David Bewley-Jelsma, Martin. "Regime change: Re-visiting the 1961 Single Convention on Narcotic Drugs". *International Journal on Drug Policy* 23/1 (2012), 72-81. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2011.08.003>
- Taylor, Anne Christine. "The Western Margins of Amazonia from the Early Sixteenth to the Early Nineteenth Century". *The Cambridge History of the Native Peoples of The Americas Vol III: South America Part II*. ed. Frank Salomon vd. 188-256. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521630764.005>
- The 1912 Hague International Opium Convention. *United Nations Office on Drugs and Crime*. Erişim 20 Ekim 2022. <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/the-1912-hague-international-opium-convention.html>
- Tupper, Kenneth William. "The globalization of ayahuasca: Harm reduction or benefit maximization?". *International Journal of Drug Policy* 19 (2008), 297-303. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2006.11.001>
- Tupper, Kenneth William. *Ayahuasca, Entheogenic Education & Public Policy*. Vancouver: The University of British Columbia, Doktora Tezi, 2011.
- United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988. *United Nations Office on Drugs and Crime* UNODC (Erişim 15 Kasım 2022), https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf
- Yeniocak, Selman vd. "A Rare Case: Ayahuasca Tea Intoxication". *Journal of Emergency Medicine* 10/3 (2019), 75-77. <https://doi.org/10.33706/jemcr.609100>
- Winkelman, Michael. "Drug Tourism or Spiritual Healing? Ayahuasca Seekers in Amazonia", *Journal of Psychoactive Drugs* 37/2 (2005), 209-218. <http://dx.doi.org/10.1080/02791072.2005.10399803>